

کتیبه‌های ایران باستان در موزه ملی ایران

سیمین پیران*

n-ra-pi n-mi-si

سیمین پیران

موزه ملی ایران به‌عنوان یکی از مراکز شاخص میراث تاریخی و فرهنگی، نگه‌دارنده مهم‌ترین، پرشمارترین و به لحاظ تنوع خط متنوع‌ترین مجموعه کتیبه‌های ایران باستان در جهان است. مجموعه متون باستانی موزه که شامل اسناد و مدارک از هزاره چهارم پیش از میلاد تا سده نخست میلادی است، از جامع‌ترین مجموعه‌های متون میخی در خاورمیانه است که مشتمل بر الواح گلی، آجرها، سنگ‌نوشته‌ها و تعدادی کتیبه‌های فلزی با متون باستانی است. تنوع خطوط متون این مجموعه بی‌ظنیر، شامل نظام نگارشی پروتو-عیلامی، خط میخی به زبان‌های سومری، اکدی، عیلامی، اورارتویی و فارسی باستان است. افزون بر این، تعدادی کتیبه به خط و زبان آرامی و پهلوی نیز در این مجموعه نگهداری می‌شود. اهمیت اصالت این کتیبه‌ها از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد که این آثار نوشتاری، در حفاری‌های علمی و در طول بیش از صد سال اخیر، کشف شده‌اند. بخش مهم تاریخی، در سراسر خاک سرزمینمان ایران، کشف شده‌اند. بخش بزرگی از این مجموعه از کاوش‌های فرانسویان در جنوب غرب ایران، به‌ویژه در شوش، در اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم به دست آمده است. این مجموعه برای شناخت پیدایش و سیر تحول نگارش در ایران و همچنین شناخت فرهنگ متون میخی بسیار حائز اهمیت است. توکن‌ها (نخستین شیوه‌های شمارش و سرآغاز نگارش)، نمونه‌های اولیه توپک‌ها و گل‌نوشته‌های شمارشی بدون نشانه‌های زبانی به شکل چهارگوشه و راست‌گوشه و متون پروتو-عیلامی که بیشتر آنها متن‌های اقتصادی-اداری با علائم «اندیشه‌نگار» (ideogramme) است، از کهن‌ترین نمونه‌های نگارش در ایران که تاریخ‌شان به هزاره چهارم و هزاره سوم پیش از میلاد می‌رسد، به شمار می‌روند و در نوع خود از مهم‌ترین متون شناخته‌شده در موزه ملی ایران و جهان هستند.

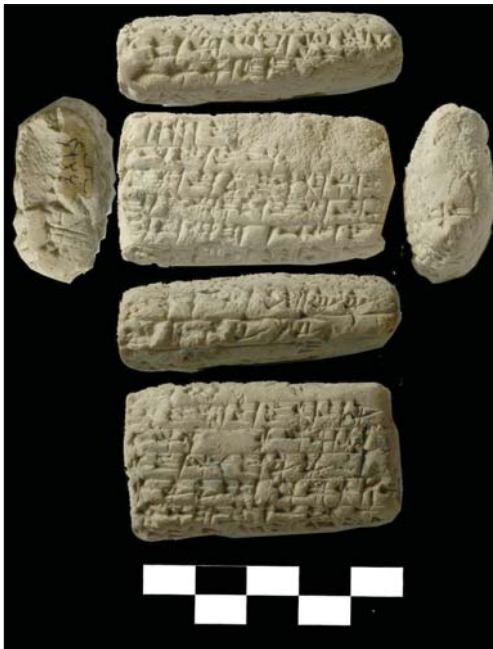
بسیاری از این کتیبه‌ها در انتشارات گوناگون پژوهشی و نتایج کاوش‌های انجام‌شده معرفی شده‌اند. نتایج کاوش‌های ملیان در استان فارس، تپه

یحیی در استان کرمان، شهر سوخته در استان سیستان و بلوچستان، چغازنبیل و چغامیش در استان خوزستان، تخت جمشید در استان فارس، بسطام در آذربایجان غربی، گودین و چغاگاوانه در کرمانشاه و نتایج حفاری‌های فرانسویان شامل گزارش محوطه‌های مختلف ایران باستان، مطالعات متون میخی و همچنین پژوهش‌های مربوط به مواد باستان‌شناسی حفاری شده در آنجا، در مجموعه‌ای به نام خاطرات مأموریت در ایران با حروف اختصاری MDP، از جمله این انتشارات و نتایج منتشر شده هستند.

مجموعه گل‌نوشته‌های شایان توجه از کشفیات شوش در این مجموعه، گل‌نوشته‌های مدرسه‌ای به خط میخی و زبان سومری متعلق به هزاره دوم پیش از میلاد است؛ متونی که به‌عنوان مشق شب دانش‌آموزان آن دوران شناخته شده‌اند. همچنین آجرنوشته‌ها و گل‌میخ‌های کتیبه‌دار بناها و مجموعه گل‌نوشته‌های اقتصادی، حقوقی و... از دوران‌های مختلف حکومت‌های عیلامی به دست آمده‌اند که برخی از این کتیبه‌ها نیز بر روی ظروف نگاشته شده‌اند. نمونه‌ای از آنها، کتیبه‌ای با خطی ناشناخته معروف به عیلامی خطی است که اخیراً تلاش به کشف رمز آن شده است. این کتیبه، بر روی جام نقره‌ای یافت‌شده از مردودشت در تخت جمشید، به همراه ترجمه اکدی آن نوشته شده است و نشان می‌دهد که این متن از آن یکی از شاهان عیلامی به نام پوزورایشوشیناک است که در حدود ۲۱۰۰ پیش از میلاد بر عیلام فرمان می‌رانده است. پوزورایشوشیناک آخرین فرمانروای سلسله اوان هم‌زمان با دوران پایانی پادشاهان اکدی در میان‌رودان است.

مجموعه کتیبه‌های به خط میخی و زبان اورارتویی، مجموعه پرشمار گل‌نوشته‌های زبانی شکل به خط میخی و زبان عیلامی هخامنشی که برخی از آنها به همراه خط و زبان آرامی از بایگانی‌های مهم بارو و خزانه تخت جمشید است، کتیبه‌های شاهی بنا از کاخ‌های تخت جمشید و شوش، مجسمه بزرگ سنگی کتیبه‌دار داریوش بزرگ و ظروف زیبا و سنگ‌وزنه کتیبه‌دار سنگی دوران هخامنشی از تخت جمشید، تعدادی کتیبه یونانی، تعدادی استراکون به خط و زبان آرامی و کتیبه پهلوی از دوران پسین‌تر ایران باستان، از دیگر آثار فرهنگی در خور توجه موجود در موزه ملی ایران هستند که سیر تکامل خط در ایران باستان را بدون وقفه کامل می‌کنند. موزه ملی ایران افزون بر حفاظت، معرفی و آموزش، شامل انتشارات، ایجاد نمایشگاه‌های دائمی و موقت داخلی و بین‌المللی، ایجاد کارگاه‌های آموزشی، درباره گسترش همکاری‌های علمی و فرهنگی در زمینه مطالعات خطوط میخی و زبان‌های باستان همچون عیلامی، اکدی، سومری، اورارتویی، فارسی باستان و... با پژوهشگران و متخصصان متون باستان از سراسر جهان نیز همکاری می‌کند.

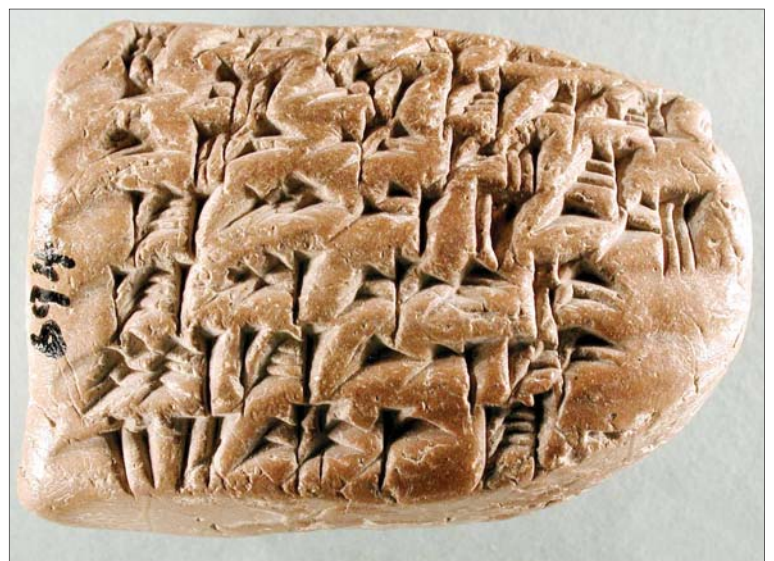
* مسئول بخش کتیبه‌های باستان موزه ملی ایران

گل‌نوشته به خط میخی و زبان عیلامی شماره ب.ک. ۴۱۲۶
بخش کتیبه‌های موزه ملی ایران (با مجوز موزه ملی ایران)

گل‌نوشته آغاز ایلامی (پروتو ایلامی) کشف‌شده از تپه یحیی B.K.2294
بخش کتیبه‌های باستان موزه ملی ایران (با مجوز موزه ملی ایران)

گل‌نوشته باروی تخت جمشید PF0694 / متن گروه آ، پشت گل‌نوشته مهور به نقش مهر کوروش اول، با سپاس از موزه ملی ایران